

Med hänvisning till vad som anförts föreslås,

att en särskild permanent byrå för räkningar skapas inom statistiska centralbyrån;

att en långsiktig planering av räkningsprogrammet utarbetas och genomförs;

att dokumentationsenheten i centralbyrån ges en självständig organisatorisk ställning;

att hushållsbudgetundersökningen utförs år 1966 i enlighet med det förslag som framlagts av centralbyrån;

samt att sektionen för beräkningar av konsumentprisindex inom centralbyrån ges resurser (personella och andra)

att korrekt mäta prisförändringarna i detaljhandelsledet.

Stockholm den 6 april 1965

C.-H. Hermansson

Axel Jansson

Gustav Lorentzon

Nr 827

Av herr Nordgren m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 83, angående den framtida verksamheten vid Törefors aktiebolag med flera statliga företag.

(Lika lydande med motion nr 701 i Första kammaren)

Bakgrund

Kommunen Töre i Norrbotten har under 1950-talet brottats med allvarliga sysselsättningssvårigheter. Sedan det blev uppenbart att det största företaget i kommunen, Törefors AB, som under flera år på grund av svårighet att få råvara i tillräcklig mängd inte hade kunnat hålla sin arbetsstyrka fullt sysselsatt, vid årsskiftet 1953/54 skulle upphöra med sin verksamhet — sågverksrörelse och wallboard — uppdrog regeringen åt särskilda sakkunniga att utreda vilka åtgärder som erfordrades för att lösa sysselsättningsproblemen. I anledning av förslag från denna utredning vidtog vissa åtgärder för att förbättra sysselsättningsläget i kommunen. Bl. a. överfördes Törefors AB i Statens skogsindustriers ägo i förhoppningen att detta bolag skulle kunna fortsätta den skogsindustriella verksamheten i en omfattning som från arbetsmarknadssynpunkt tedde sig önskvärd.

Efter övertagande av Törefors AB uppehöll ASSI i viss omfattning driften av den tidigare sågverksrörelsen, medan däremot tillverkningen av wallboard ansågs sakna ekonomiska förutsättningar. Det visade sig emellertid svårt att förse sågverket med erforderlig kvantitet sågtimmer, och

ASSI konstaterade efter hand att en tillräcklig sågtimmerstillförsel inte i längden kunde upprätthållas. Bolaget varslade därför om nedläggning av driften vid sågverket. Handelsministern godtog bolagets bedömning av läget men ansåg sig av sysselsättningspolitiska skäl inte kunna gå med på att sågverksdriften, vilken sysselsatte inemot 50 arbetare, upphörde innan någon annan industriell verksamhet av motsvarande omfattning kommit till stånd i kommunen.

På anmodan av departementschefen undersökte ASSI olika möjligheter att i kommunen taga upp ny industriell verksamhet i stället för sågverksdriften. Efter undersökningar som företogs 1959 anförde bolaget i en framställning till Kungl. Maj:t att det saknades ekonomiska förutsättningar för produktion av bl. a. mineralull. Efter nya undersökningar ändrade emellertid bolaget uppfattning. I en promemoria som avgavs till Kungl. Maj:t i början av år 1961 angavs det i Töre föreligga rimliga ekonomiska förutsättningar för produktion av mineralull och mineralullsplattor.

I proposition nr 105/1961 föreslogs att Törefors AB skulle ombildas till ett av staten direktägt bolag för tillverkning av mineralullsplattor. Denna verksamhet beräknades ge sysselsättning åt 55 arbetare jämte arbetsledare och kontorspersonal. Enligt förslaget, vilket sedermera lades till grund för riksdagens beslut, skulle i det nya bolaget under en första etapp investeras en miljon kronor. Därefter skulle en försökstillverkning äga rum, för vilken beräknades en statlig subvention på 300 000 kronor. Sedan de produktionstekniska förutsättningarna klarlagts, skulle utbyggnaden fullföljas med ytterligare investeringar till ett belopp av 2,5 milj. kronor. Investeringarna i både första och andra etappen avsågs bli finansierade med statliga lån, som tills vidare skulle vara ränte- och amorteringsfria.

Det gjordes i propositionen gällande, att det trots viss osäkerhet fanns förutsättningar för ett under de rådande förhållandena godtagbart ekonomiskt resultat. Några närmare kalkyler redovisades emellertid inte. Allvarliga erinringar gjordes bl. a. från vårt håll mot förslaget. Den utredning som förslaget grundade sig på var i många avseenden otillräcklig. De tekniska betingelserna för produktionen av mineralull och mineralullsplattor var oklara, och marknadsläget för de nya produkterna tycktes inte ha varit föremål för några mer ingående undersökningar.

Åtskilliga faktorer ansågs vidare så osäkra att man uppenbarligen fick räkna med betydande förlustrisker. Farhågor i detta avseende hystes synbarligen även av departementschefen. Han dolde inte att projektet var riskfyllt, och av resonemanget i propositionen framgick att han hyste tvivel om företagets framtida möjligheter. Bl. a. åberopades att en fabrik i Törefors redan av geografiska skäl befann sig i ett förhållandevis ogynnsamt konkurrensläge.

Erfarenheter

Under den tid, som förflutit sedan den av riksdagen beslutade rekonstruktionen av Törefors AB vidtagits och inriktningen av produktionen omlagts, har erfarenheterna bekräftat de farhågor som uttalades i samband med riksdagsbehandlingen 1961. Produktionen har endast nått upp till drygt en tredjedel av den beräknade tillverkningskapaciteten. För 1963 redovisades en förlust på 344 000 kronor, och för 1964 förutses en förlust på ca 270 000 kronor efter avskrivningar på anläggningstillgångarna samt sedan bolaget tillförts bidrag med villkorlig återbetalningsskyldighet för kostnader i samband med utvecklingsarbetet. Under åren 1963 och 1964 torde detta bidrag ha utgått med ca 900 000 kronor. För närvarande sysselsättes 47 arbetare vid bolaget i stället för de beräknade 55.

Statsmakternas bedömning av situationen

I juli 1964 tillkallade chefen för finansdepartementet produktsamarbetsutredningen, vilken fick i uppdrag att utreda produktionsförhållandena vid Törefors AB samt möjligheterna till integration med andra statliga bolag. I samverkan med ledningen för Törefors AB har möjligheterna att förbättra bolagets ekonomi och främja dess konkurrensförmåga undersökts. Utredningen anser sig ha funnit, att marknaden för mineralull i de fyra nordligaste länen visar att det finns ökade framtida avsettningsmöjligheter om produktionen i Törefors kompletteras med lätta mineralullprodukter. Läget från transportkostnadssynpunkt anses möjliggöra för bolaget att avsevärt öka sin försäljning om dess produkter blir kvalitets- och sortimentsmässigt konkurrenskraftiga. Investerings-, inkörnings- och introduktionskostnaderna beräknas till två miljoner kronor.

Den planerade tillverkningen av lätta mineralullprodukter vid fabriken i Törefors beräknas kunna igångsättas tidigast hösten 1965. Mot denna bakgrund finner utredningen att driftresultatet i Törefors »åtminstone» för år 1965 blir ogynnsamt.

Departementschefen finner i proposition 83 att en driftnedläggning i Töreforsbolaget inte är en godtagbar utväg. Arbetslösheten inom Töre kommun, där bolaget är den enda större industrien, är alltså synnerligen besvärande. Ett bortfall av arbetstillfällen skulle hårt drabba såväl kommunen som de anställda. Departementschefen anser därför att de åtgärder som bör vidtagas skall inriktas på att ge Töreforsbolaget en konkurrenskraftig produktion och en sanerad ekonomi. Departementschefen följer till övervägande del produktsamarbetsutredningens förslag men anser sig inte för närvarande kunna biträda utredningens förslag om fusionering av Laxåbolaget med Töreforsbolaget. Departementschefen finner emellertid önskvärt att närma de båda bolagen till varandra och föreslår därför att de knyts samman på så sätt att aktierna i Töreforsbolaget övertages av Laxåbolaget. Departementschefen begär bemyndigande för Kungl. Maj:t att

överlåta aktierna från staten till Laxåbolaget utan vederlag. I samband härmed skall det bokförda värdet av aktierna avskrivas.

Vår uppfattning

Redan då frågan om Törefors framtida öde år 1961 behandlades i riksdagen framfördes från vårt håll följande synpunkter. Riksdagen borde med hänsyn till regeringens tidigare misslyckade försök att lösa sysselsättningsfrågorna i Töre kommun ta bestämd ställning till de föreliggande problemen och göra klart för kommunen vilka åtgärder den kunde påräkna från statens sida. I det syftet borde regeringen ha givit riksdagen en ingående redogörelse för sysselsättningssvårigheterna i kommunen och även satt in dessa i det större sammanhang som utgöres av Norrbottens arbetsmarknad och näringsliv. I stället för den grundliga penetration av sysselsättningsfrågorna som hade varit att vänta begränsade sig emellertid regeringen till att framlägga ett förslag som blott innebar fortsättning på de kortsiktiga lösningar som präglat regeringens tidigare åtgärder för att komma till rätta med arbetslösheten i kommunen.

Dessa synpunkter gör sig allttjämt gällande med samma eftertryck. Den utredning varpå proposition nr 83 grundas ger föga eller intet underlag varpå riksdagen kan bedöma lönsamhets- och finansieringsfrågorna för Törefors bruk. Den går heller inte in på läget i kommunen i dess helhet. Det är mycket otillfredsställande att riksdagen skall tvingas taga ställning till de invecklade problem som är förknippade med situationen i Töre kommun på grundval av ett så knapphändigt material.

Som bakgrund till våra synpunkter i det följande vill vi ange några av de viktigaste finansiella dispositionerna med avseende på Törebolaget.

	Milj.
1. 1961 anvisades lån för investeringar (ränte- och amorteringsfritt). I prop. 83 föreslås att 2 milj. härav eftergives	3,5
2. 1961 anvisades bidrag till försökstillverkning	0,3
3. Under 1963 och 1964 har bidrag för utvecklingsarbete från Norrlandsfonden använts	0,9
4. Efter utgången av räkenskapsåret 1963 har Norrlandsfonden beviljat bidrag för industriellt utvecklingsarbete med villkorlig återbetalningsskyldighet	(2,0)
5. I prop. 83 föreslås ett ränte- och amorteringsfritt lån, vilket omedelbart avskrives i statsverkets räkenskaper, för investeringar och rörelsekapital	4,0
6. I prop. 83 föreslås avskrivning av oreglerade kapitalmedelsföruster med (konsekvens av förslag att Laxåbolaget utan vederlag skall övertaga aktierna i Töreforsbolaget från staten).	0,862

Vi finner anledning att rikta speciell uppmärksamhet på vissa avsnitt av den företagna utredningen, där det enligt vår uppfattning föreligger fel-

bedömningar vilka, om de lägges till grund för riksdagens beslut, kommer att medföra besvärande konsekvenser. Sålunda menar utredningen att den expanderande marknaden i de fyra nordligaste länen skulle ge ett tillfredsställande underlag för Töreforsbolagets ökade produktionskapacitet. Samtidigt utgår man från transportekonomiska fördelar vid en försörjning av andra delar av Norrland. Vi har svårt att förstå varpå utredningen grundar sin optimism. Befolkningsutvecklingen tyder snarare på att den framtida marknaden för mineralullprodukter i dessa områden kommer att svara för en krympande andel av landets totalbehov, vartill kommer ifrågasatt nedskärning av bostadsbyggandet i denna landsända. De kvantiteter som kan finna avsättning i Norrland motiverar i och för sig knappast en kapacitetsutbyggnad i Törefors. Med tanke på att marknaden för mineralull i allt väsentligt är lokaliserad till landets södra delar med en viss koncentration kring Mälardalen och de närmaste områdena norr och söder där om torde därför fraktkostnadsvinsterna icke bli nämnvärda.

För vår del är det uppenbart att utredningen bedömt Töreforsbolagets framtida utsikter på marknaden alldeles för optimistiskt. Vi måste därför enbart på denna grund avstyrka att Kungl. Maj:ts förslag i sitt nuvarande skick lägges till grund för ett riksdagsbeslut. Mera ingående utredningar erfordras för att finna en varaktig lösning av sysselsättningsproblemen i Töre kommun.

Den otillfredsställande sysselsättningssituationen är ostridig. Den situationen är inte ny utan daterar sig långt tillbaka i tiden. Försöken att komma till rätta med missförhållandet har mötts av växlande framgång. Till stora kostnader har statsmakterna dock tills vidare förhindrat ett totalt sammanbrott. Under tiden har hoppet om en ljusare framtid hos de människor som är bosatta i det aktuella området väl hållits vid liv men knappast förstärkts. De torde vara fullt medvetna om sitt beroende av en dåligt planerad, av nödlösningar och provisorier kännetecknad sysselsättnings- och lokaliseringspolitik. Osäkerheten inför framtiden måste under dessa förutsättningar vara betydande. Tillfälliga provisorier och nödlösningar kan många gånger vara nödvändiga. Permanenta nödlösningar är däremot förkastliga.

Den för alla meningsriktningar gemensamma utgångspunkten utgöres av viljan att skapa sysselsättningsmöjligheter för varje arbetsvillig och arbetsduglig svensk medborgare. Varje sådan, som under en längre period utan egen förskyllan är arbetslös, undersysselsatt eller infogad i en meningslös produktionsprocess, representerar en mänsklig kostnad som ett civiliserat samhälle inte kan godkänna. Han representerar också ett slöseri av potentiell produktion. Från den synpunkten är det mycket angeläget att vidtaga åtgärder som innebär ett lönsamt och rationellt utnyttjande av arbetskraften. Det är emellertid inte likgiltigt på vilket sätt detta sker.

Strävan bör därför gå ut på att bereda de människor om vilka här är

fråga möjligheter till arbete i företag vilkas produkter är efterfrågade och uppskattade. Sådana företag utgör en säker ekonomisk grund för dessa människors inkomster och existens.

Vi kräver mot bakgrund härav i första hand att hela sysselsättningssituationen i Töre kommun, insatt i sitt sammanhang med sysselsättningssituationen i Norrbotten, utredes samt att resultatet härav förelägges riksdagen. Likaså bör, och med samma prioritet, en utredning göras över de möjligheter som redan finns eller kan skapas för att förlägga lönsam enskild industri till området.

För att riksdagen skall ha ett adekvat utgångsmaterial för sina bedömningar kräves en fullständig redovisning av Törebolagets finansiella utveckling och ställning liksom av alla de fakta på vilka bolagets framtidsutsikter såsom självständig och lönsam produktionsenhet måste baseras. Vi pekar särskilt på behovet av tillförlitliga marknadsanalyser. Vi förutsätter också att man inom ramen för den utredningsverksamhet vi här föreslår noga undersöker möjligheterna av en produktionssamordning med andra företag inom branschen i syfte att åstadkomma ett samarbete och en strukturrationalisering. I detta sammanhang bör speciellt undersökas vilka möjligheter det finns att hos redan befintlig industri skapa intresse för en arrendering av driften med garantier för sysselsättningen i Törefors.

Vi vill rikta uppmärksamheten på de möjligheter som kan stå till buds inom ramen för lokaliseringpolitiken. Vi är dock medvetna om situationens extraordinära natur och att extraordinära åtgärder därmed kan bli nödvändiga. Möjligheten kan nämligen inte uteslutas att de faktiska förutsättningarna för en på sikt lönsam produktion vid Törefors AB brister. I så fall måste man se verkligheten som den är och lägga ned verksamheten vid Törefors AB. I en sådan situation är det viktigt att de organ inom området som kan påverka utvecklingen i positiv riktning får de resurser som läget kräver.

Som vi bedömer situationen kan Töres framtid garanteras endast om kommunen tillföres företag, som har *goda möjligheter* till lönsam produktion. Företagareföreningen i Norrbottens län måste enligt vår uppfattning inkopplas på frågan. Föreningen, som torde ha goda förutsättningar att i samråd med företrädare för det enskilda näringslivet bedöma läget, bör få betydande resurser till sitt förfogande. Vi avser därför att till företagareföreningens disposition ställa 3,7 milj. kronor i syfte att stimulera lokalisering av enskilda företag med goda lönsamhetsförutsättningar till Töre kommun. För fortsatt drift vid Törefors AB bör anvisas 300 000 kronor för täckande av beräknad förlust under 1965.

De av oss föreslagna åtgärderna torde medverka till att skapa en klar och otvetydig bild av Töre kommuns framtidssituation samtidigt som aktiva insatser görs för att med alla rimliga medel skapa en sund och hållbar ekonomisk grund för kommunens fortsatta existens och positiva utveckling.

Därest föreslagna utredningar gör det klart att en mera pessimistisk bedömning är befogad, kommer hela frågan i ett nytt läge. De åtgärder som då kan komma i fråga skall inte här närmare beröras. Det väsentliga är att alla ansvariga i en sådan situation planerar och handlar utifrån realistiska utgångspunkter och lämnar eventuella önskedrömmar åt sidan. Därmed skapas förutsättningar för bred uppslutning kring problemlösningarna.

Kvarntorp

Departementschefen har i proposition nr 83 berört också den av 1961 års riksdag beslutade avvecklingen av Kvarntorpsbolagets verksamhet. I propositionen konstateras att våren 1965 beräknas återstå, sedan en av bolagets tre s. k. BK-ugnar jämte bensinraffinaderiet m. m. lagts ned, endast ca 40 % av verksamheten vid Kvarntorp.

Departementschefen konstaterar nu, liksom vid riksdagsbehandlingen 1961, att en snabb och total avveckling ställer sig fördelaktigast från kostnadssynpunkt. Hela den återstående pyrolysverksamheten, varom i proposition 83 närmast är fråga, bör därför avvecklas i ett sammanhang. Denna avveckling bör emellertid icke ske förrän nya arbetstillfällen erbjudits på orten i omedelbar anslutning till nedläggningen. Departementschefen har därvid i särskild åtanke den del av personalen, som på grund av ålder eller andra skäl är starkt lokalt bunden och som kommer att beröras av nedläggningen.

I den utredning som ligger till grund för 1961 års riksdagsbeslut om avveckling av Kvarntorpsbolagets verksamhet framhölls, att det då rådande konjunkturläget med god sysselsättning skulle göra nedläggningen mycket litet kännbar för dem som berördes därav. Denna synpunkt biträdades av departementschefen, som då förklarade att en omplacering av arbetskraften inte skulle medföra svårigheter. (Den omständigheten att trots detta en successiv avveckling sedermera förordades av både Kvarntorpskommissionen och departementschefen baserades på helt andra än sysselsättningsmotiv.) Sedan dess har arbetsmarknadsläget ytterligare förbättrats i örebroområdet. Den minskning av arbetskraften som skett inom skoindustrien har mer än motvägts genom nybyggnader och nylokalisering av bl. a. verkstadsföretag. Dessutom torde sysselsättningsmöjligheterna ha ökat genom allmän och enskild service.

Av en undersökning, utförd i slutet av 1961 av länsarbetsnämnden i Örebro län, framgår att den vid Kvarntorp sysselsatta arbetskraften till övervägande del bodde utanför den tätort där Kvarntorpsverket ligger. Av de avtalsanställda bodde sålunda 153 i Örebro, 171 i Kumla och endast 160 i Ekeby. Återstoden, cirka 125 arbetare, bodde på olika platser i örebroområdet. Huvudparten av tjänstemännen bodde i Örebro. Vid samma undersökningstillfälle fanns 37 egna hem, ägda av arbetare, och 4 som innehades

av tjänstemän i anslutning till Kvarntorpsanläggningen. Merparten av den f. n. sysselsatta arbetskraften är alltjämt bosatt på andra orter än fabriksorten. Det bör påpekas att närheten till Kumla och Örebro gör det möjligt för dem som bor nära Kvarntorpsanläggningen att uppehålla anställningar i dessa städer. En industri som producerar byggnadsmaterial av lättbetong m. m. finns på nära håll. Efterfrågan på arbetskraft inom hela örebroområdet är god. Enligt vår uppfattning har departementschefen i prop. 83 överdrivit sysselsättningssynpunkten.

Mot bakgrund av den projekteringsverksamhet och de investeringar som företagits i Kvarntorpsbolagets regi, förefaller företaget snarare vara föremål för expansion än avveckling. Företagna investeringar redovisas i propositionen, där departementschefen också påpekar att frågan om uppförandet av en gipsskivefabrik befinner sig i ett långt framskridet projekteringsstadium. Enligt vår uppfattning finns anledning rikta riksdagens uppmärksamhet på detta projekt, som enligt uppgift kostnadsberäknats till minst 15 milj. kr.

Den nybyggnadsverksamhet det här är fråga om finansieras av allt att döma med de medel som enligt Kvarntorpsbolagets balansräkning den 30 juni 1964 betecknas som »Industriell omställningsreserv» och som vid den aktuella tidpunkten uppgick till drygt 20 milj. kronor. Andra tillgångar av intresse i detta sammanhang utgöres av en långfristig fordran om 18 milj. kronor, sannolikt resultatet av affärstransaktionerna med Svenska Esso.

Det av 1961 års riksdag fattade principbeslutet om avveckling av Kvarntorpsbolaget förutsätter att bolaget inte går in på nya tillverkningsområden i den utsträckning som nu håller på att ske. Resultatet härav kan bara bli att Kvarntorpsbolaget permanentas.

Om det av vissa anledningar av statsmakterna befinnes önskvärt och nödvändigt att tillverka kalksandsten, fasadtegel, klinker, lättgrus och gipskivor, vilket omnämnes i propositionen, bör detta ske i regi av ett särskilt driftbolag med särskild styrelse — helt skilt från det gamla Kvarntorpsbolaget. En redovisning i vanlig ordning av motiv, förutsättningar och behov bör då föreläggas riksdagen. Vi ifrågasätter dock om det f. n. finns samhällsekonomiska motiv för en konkurrerande produktion på ett område där marknadens behov väl tillgodoses av befintlig enskild företagsamhet.

Med stöd av ovanstående hemställas,

att riksdagen måtte

1. avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 83;
2. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning av och redovisning inför riksdagen av
 - a) sysselsättningssituationen i Töre kommun mot bakgrund av arbetsmarknadsläget i Norrbotten;

b) förutsättningarna för att lokalisera lönsam enskild industri till Töre kommun;

c) Töreforsbolagets finansiella ställning och framtidsutsikter såsom självständig och lönsam produktionsenhet;

d) möjligheterna av branschsamarbete och strukturrationalisering med garantier för sysselsättningen vid Töreforsbolaget;

3. besluta att uppdraga åt företagareföreningen i Norrbottens län att i samråd med representanter för det enskilda näringslivet stimulera lokalisering av enskilda företag med goda lönsamhetsförutsättningar till Töre kommun;

4. anvisa ett investeringsanslag av 3,7 miljoner kronor under Fonden för låneunderstöd att användas i under punkten nr 3 angivet syfte;

5. anvisa ett investeringsanslag om 300 000 kronor som lån — tills vidare amorterings- och räntefritt — till Törefors aktiebolag under Fonden för låneunderstöd för täckande av den för 1965 beräknade förlusten;

6. i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala

a) att avvecklingen av den industriella verksamheten vid Kvarntorps skifferoljeaktiebolag skall fortsättas så att det vid 1961 års riksdag fattade principbeslutet om avveckling snarast fullföljes;

b) att, därest annan industriell verksamhet finnes önskvärd i samband med avvecklingen, denna företages av särskilt för ändamålet bildat driftbolag med särskild styrelse; samt

c) att förslag med redovisning av motiv, förutsättningar och behov i samband härmed förelägges riksdagen.

Stockholm den 6 april 1965

Hans Nordgren

Manne Ståhl

Tage Magnusson

Bo Turesson

i Borås